

VÁSZOLYI ERIK

100 érdekes angol szó

Terts István jegyzeteivel

Act, action és egyebek

A fenti két angol szó és több származékuk első pillantásra igen egyszerűnek tűnhet, pedig helyes és találó magyar fordításuk olykor kemény diónak bizonyul. Egy komoly, nagy szótár ebben az esetben is eligazíthat, de olcsóbb, kisebb szótárakkal bizony járhatunk. Néhány apró ötlet tehát kapóra jöhet.

Mint oly gyakran az angolban, *act* és *action* egyaránt lehet névszó is, ige is, szövegkörnyezete válogatja. Ráadásul a jelentésük olykor ugyanaz vagy igen közeli, máskor kevésbé, aztán meg sokszor nem fordítható szó szerint, mint rögvést meglátjuk.

Legelőször az *act* főnévként annyi, mint *tett*, *cselekvés*, *aktus*, *cselekedet*. A Bibliában a négy evangéliumot követi az *Acts of the Apostles* (rövidítve csak *Acts*), vagyis *Az apostolok cselekedetei*. Egy *act of perfidy* magyarul *gaztett*, *gonosztett*, egy *act of kindness* viszont *jótett*. Ám az utóbbi kettő már jelzi, hogy nem fordíthatunk betűről betűre, mert ha valaki *caught in the act*, magyarul azt mondjuk, hogy *rajtakapták*, *tetten érték*; egy *act of God* sem fordítható szó szerint, mert az nálunk *természeti csapás* (például földrengés, árvíz, orkán). Azután az *act* használatos jogi szakkifejezésekben, változatos magyar megfelelésekkel. Egy *Act of Parliament* minálunk *törvény*, *törvénycikk*, *országgyűlési határozat*; az *Immigration Act* körülbelül *bevándorlási törvény*, a *Social Security Act* pedig *népjóléti törvény(ek)*. Kacifántos és ódivatú jogi formula egy hivatalos okmány végén az, hogy *I deliver this as my act and deed*, ami körülbelül annyit jelent magyarul, hogy *Ezen okiratot tulajdon aláírással láttam el*. Megint mást jelent az *act* olyan kifejezésekben, mint például *act of relation* (= bosszú, megtorlás), *act of faith* vagy *act of conviction*, *act of conscience*, ami vallásos (vagy egyéb) meggyőződésből származó, lelkiismereti indíttatású lépés. Egy *sexual act* talán nem szorul magyarázatra. Gyakori kifejezés az, hogy *get (vagy put) your act together*, azaz *szedd össze magad*, *tessék rendesen megszervezni (összeszedni, előkészíteni) valamit*, *csinálj(atok) meg valamit tisztességesen*. De ez már a színházi világ szóhasználatából származik, ahol az *act* persze gyakorta hallható és olvasható. Egy színműben, operában ez a *felvonás* neve. Jelenti azt is, hogy *színészkedés*, *megjátszás*, *tettetés*, *alajoskodás*, mint például *put on an act*, *it was all an act*. Egy cirkuszi műsorban állhat az, hogy *the poodle performed a cycling act*, tehát egy pudlikutya biciklizett, kerékpáros számot adott elő.

Aztán jön az *act* mint ige, egész sor magyar megfelelővel: *tesz*, *cselekszik*, *eljár*, *fellép*, *működik*, *intézkedik*, *szerepel* és még sok egyéb. Sokszor értelemszerűen kell

fordítani és megfelelő magyar kifejezést találni rá. *It's time to act* magyarul *ütött a cselekvés órája*. Avagy *They acted wisely: bölcsen jártak el*. *Acting like a fool* nem kevesebb, mint *ostobán viselkedni, lejártni magát*. Ezzel szemben *acting like a gentleman* olyasmi, mint *úri módon viselkedik, ez egy tisztességes, úri eljárás*. Megint más az, hogy *She's acting as a secretary*, ami egyszerűen annyit jelent, hogy a hölgy *titkárnő* vagy *valakinek a titkárnője*, az angol igét tehát itt nem is kell lefordítani. Viszont egy *acting Prime Minister* a miniszterelnök (ideiglenes) helyettese, ügyintéző (az állandó helyettes ugyanis más: *deputy* vagy *vice-premier*, esetleg egyéb). Ugyanígy van *acting manager, acting chairman, acting director, acting Chief Superintendent*, akik mind helyettesítik a főnököket, és rendszerint mind ideiglenesen (a nagy ember szabadsága, távolléte alatt). Aztán az *act* lehet tárgyaz ige is, például egy színészről mondhatjuk, hogy *he acted King Lear* vagy *acted his part extremely well*, vagyis *alakított, játszott, előadott*. Persze ehhez nem kell színésznek lenni: egy basáskodó főnökről elmondhatják, hogy *he acted the dictator*, vagyis *megjátszotta az atyaistent, adta a nagy fejest*, vagy egyszerűen *basáskodott*.

Act és *action* egy töről fakadtak, de nem ugyanazt jelentik: az *act* annak az eredménye, amit egy *action* hoz létre, idéz elő; az első az *aktus*, a második az *akció*, s az utóbbiból lesz az előbbi. *Action and reaction* = hatás és ellenhatás. Magyar megfelelői persze mindig a szövegösszefüggésből adódnak. *Affirmative action* leginkább kontra-szelekció. *He's a man of action*: a tettek embere. Mondják, hogy *he was fully aware of his actions*, tehát tökéletesen tisztában volt azzal, hogy mit csinál; *unaware of her actions* pedig ennek az ellenkezője. *The public demanded firm police action* körülbelül annyi, mint *a lakosság határozott rendőri fellépést, beavatkozást, eljárást, sürgett*. Ha a hatóság rááll erre, akkor *the police took action*. *To put ideas into action* annyi, mint eszméket vagy ötleteket, elképzeléseket megvalósít; *put plans into action* már terveket valósít meg. Anyaggal kapcsolatban is használjuk a szót: *the action of uranium* magyarul az uránium *hatása*. Megint másként fordítom, ha gépekről, szerkezetekről van szó: *the action of an explosive device* egy robbanószerkezet hatása vagy működése, *action of X-rays* pedig röntgensugaraké. Egy elromlott masinára ráírják, hogy *OUT OF ACTION*, nem működik. Ha pedig ugyanezt egy ökölvívóra mondják, akkor *kiütötték*. Olykor nem egyszerűen történést, cselekvést jelent az *action*, hanem határozottan izgalmas, fordulatos, kalandos eseményt, cselekményt: egy *action-packed movie* vagy egyszerűen *action movie* többnyire kalandos, eseménydús, izgalmas film, amelyikről elmondhatjuk, hogy *it is full of action*, ha pedig unalmas, akkor *not enough action*. Az angol szlengben mást is jelent: *she was late and missed the real action* olyasmi, hogy *Későn jött és lemaradt az (igazi) buliról*. A filmgyártásban másként is használják ugyanezt a szót: forgatás előtt beállítanak egy jelenetet, aztán amikor minden kész, a rendező elkiáltja magát: *Action!* Magyarul tudtommal azt mondják ilyenkor, hogy *Csapó!* (és ez arra a megszámozott facsapóra vonatkozik, amelynek angol neve *clapperboard*). A jog világában is találkozunk ezzel a szóval. *To take action* általában fellépni valami ellen, valamivel szemben, de *take* (vagy *bring*) *legal action* már bírói eljárást kezdeményez, beperel. A katonaságnak megint mást jelent az *action*, leginkább talán harci cselekményt: *offensive action* támadó, *defensive action* védekező hadművelet, *missing in action* olyan katonára vonatkozik, aki egy hadművelet során eltűnt, *killed (died) in action* pedig elesett, hősi halált halt.

További származékai az *act* tőszónak az *active*, *activate*, *activity*, *actor*, *actress*, *actual*, *actuality*, *actually* és egyebek. Legtöbbjüket elég gyakran használjuk. Érdemes viszont felfigyelni arra a hűhóra, ami az *actress* körül folyik évek óta: a feminizmus élharcosai a női egyenrangúság zászlaját lobogtatva szeretnék kitörölni az angolból ezt a szót, és helyette a színésznőre is azt mondani, hogy *actor*. Lelkük rajta, csak hogy ez azért számárság, mert ugyanakkor megmarad a *stewardess*, *seamstress*, *mistress*, *governess*, *waitress*, *duchess*, *tigress*, *lioness* és egyebek, akkor pedig miért éppen az *actress* szót kell kiirtani? Egy nyelvvel lehet erőszakoskodni, de egy képzőt betiltani bajos. Meg aztán Törőcsik Mari nem attól lesz egyenrangú férfi pályatársaival, hogy színésznek nevezem, avagy színésznőnek, hanem mert tehetséges. Persze ő nem angol vagy amerikai – szerencséjére.

Address és title

Egy kezdő angol is hamar megtanulja, hogy mi fán terem az *address*: magyarul *lakhely* és még inkább *lakcím* vagy egyszerűen *cím*, például *permanent address* vagy *fixed address*, *temporary address*, *residential address*, ami lehet más, mint a *postal address* vagy *business address*, *wrong address* vagy *correct address*, *put your address on the envelope* stb. Ha levelet kézbesítenek, amelyen az én címem, de másnak a neve szerepel, ráírom a borítékra, hogy *Addressee unknown* vagy *Not at this address*, és bedobom a legközelebbi postaládába. Az elektronikus távközlés is hamar befogadta ezt a szót, és sok millió komputerező használja azt, hogy *email address* meg ezeknek a listája, az *address book*.

Talán kevesebben tudják, hogy az *address* más szövegösszefüggésben egyebet is jelent (és még többet jelentett a múltban). Először is lehet egy (rendszerint hivatalos, formális, esetleg ünnepélyes) *beszéd*, *előadás* vagy *beszámoló* egy többnyire nagyobb és fontosabb hallgatóságának: *to address an audience* (*crowd*, *conference*, *congregation*), és ebben az esetben lehet egy *inaugural address*, tehát székfoglaló beszéd, *opening address*, azaz megnyitó előadás vagy beszéd, s ha mindenki odafigyel rá, akkor az *plenary address*, ha egy évi közgyűlésen hangzik el, akkor *annual address*, amit rendszerint az elnök ad elő, és akkor lesz belőle *president's*, avagy *chairman's* (újabb divatszóval esetleg *chair-person's*) *address* (ami szinonim azzal, hogy *speech*, *talk*, *lecture*, *paper*, *oration*, esetleg *declaration* vagy *sermon*; ha pedig nagyon unjuk, akkor *rigmarole* vagy *harangue*, magyarul szóhőmpöly, süket duma vagy szájmenés).

De akkor is adresszálók valakit, ha megszólítom és beszélek hozzá, különösen pedig ha az előkelő hölgy vagy úr címét használom, az illető rangját elismerve vagy hangsúlyozva. Mondják azt, hogy *address him by his first name*, ami körülbelül annyit jelent, hogy mintegy *letegezem*, a keresztnévén szólítom. A *formal address* ennek az ellenkezője, nevezetesen amikor *Mr. (Mrs., Miss, Ms) Brown, Dr. Jones, Rev. Blighter, Prof. Soandso* lesz a megszólított személyből. *Formal address* az, hogy *Ladies and gentlemen* vagy *Esteemed colleagues and friends*; ugyanez informálisan *Hi guys* vagy *Hello all!* A ceremóniálisan formális megszólítás az, amikor valakinek a titulását használom, mint rögvést meglátjuk. Ilyesmit olykor az átlagpolgárnak is célszerű ismernie, mert ha mondjuk szabálytalan hajtás miatt tárgyalóteremben kötök ki, köteles vagyok a bírót minimum úgy szólítani, hogy *Sir*, még inkább úgy, hogy *Your Worship*, és ha egy rendkívüli jogi méltósággal hoz össze a balszerencse, akkor *Your Lordship*.

Mindezt még egy egalitáriánus demokráciában is érdemes komolyan venni, a saját érdekében. Mert adott esetben mentséggént mondhatom azt, hogy *I have no idea how to address a royal princess*, de egy bíró – az más.

Ha tekintetbe vesszük az *address* előrehaladott életkorát (megvan legalább hatszáz éves), megértéssel vehetjük tudomásul azt is, hogy néhány korábbi jelentése ma már kevésbé vagy egyáltalán nem használatos, hacsak irodalmi művekben nem találkozunk velük. Ilyen például az, hogy *solve a knotty problem with address*, magyarul ügyesen, hozzáértéssel old meg egy bonyolult ügyet (gyakrabban mondják, hogy *skillfully, adeptly, adroitly*); aztán mondták volt azt is, hogy *address himself to a difficult job*, tehát körülbelül *komolyan nekilát egy nehéz feladatnak, nagy/kemény fába vágta a fejszéjét* vagy pedig (csak többesben) *pay his addresses to a lady*, azaz elhalmoz figyelmével egy hölgyet, csapja a szelet neki, legyeskedik, udvarol. Ma már másképp udvarolnak, kérem.

Némileg bonyolítja a helyzetet, hogy anyanyelvünkben viszont a cím nemcsak az, amit egy borítékra írunk. Címe van egy könyvnek, fejezetnek, zeneműnek, sajtóterméknek, sok egyébnek, és ilyenkor ennek angol megfelelője persze a *title: title* (sőt olykor *subtitle*) *of a book, of a chapter* stb., *title page, eye-catching title* stb. Jelentheti nemcsak egy könyv címét, hanem magát a könyvet is, mint amikor egy könyvesbolt nagy betűkkel kimájozolja, hogy *NEW TITLES JUST ARRIVED* (ugyanaz, mint *NEW STOCK ARRIVED*), tehát új könyvek érkeztek; avagy hogy *The Oxford University Press has just published 25 new titles* nyilván azt jelenti, hogy OUP 25 új könyvet dobott piacra. *Title* lehet filmfelirat is (talán újabban inkább *subtitle* vagy *caption*). Egészen más a *title* mint cím, rang, titulus: *Her Royal Majesty the Queen, Your Highness, Your Ladyship, His Lordship, Sir Winston Churchill, Professor Teller, Your Excellency*; ha ilyen előkelőségek tisztelnek meg látogatásukkal, vendégeidet úgy hívják, hogy *titled guests*. Kevésbé előkelő, de ugyancsak rangos dolog egy *title* a sportban, ahol magyarul *bajnoki cím, bajnoki rang, bajnokság* lenne a megfelelője: egy *Hungarian title holder* nem kevesebb, mint magyar nemzeti bajnok; ha *NN defended (lost) his/her title at Wimbledon*, akkor NN megvédte (vagy elvesztette) bajnoki címét, bajnokságát Wimbledonban.

Végül pedig a *title* jelent valami egészen mást is, és pedig tulajdonjogot vagy birtokjogot egy ingatlanhoz, illetve másrészt az ezt bizonyító dokumentumot, telekkönyvi bizonylatot vagy oklevelet. Tehát mondhatom azt, hogy *Aunt Agatha's will has given me title to her estate*, azaz Agatha tanti végrendeletileg biztosított nekem jogot ingatlanvagyonához; másrészt ha házam, telkem van, a *Registrar of Titles* (telekkönyvi hivatal) szíveskedik rendelkezésemre bocsátani egy *Certificate of Title* című okiratot. Az utóbbiak pontos elnevezése kissé eltérő lehet különféle államokban, ahol angol a hivatalos nyelv, de abban már nincs eltérés, hogy egy ilyen telekkönyvi bizonylatnak a neve a *title*, esetleg *title deed*, és ezzel igazolom ország-világ előtt, hogy az adott ingatlannak én vagyok a jogos, törvényes birtokosa.

Alcoholic és társai

Alcoholic magyarul lehet egy alkoholos, tehát szesztartalmú folyadék (*alcoholic drink, alcoholic beverage*) vagy az ilyet fogyasztó *alcoholista*, akit esetleg iszákosnak is neveznek. Az arab eredetű *alcohol* nemzetközi szó lett, mint ahogy a szesz fogyaszt-

tása is világméretű, és már régóta az. Nem csoda, hogy a szesz élvezőinek népes táborát a legtöbb nyelv számos módon számos szóval illeti, s ez alól az angol se kivétel. A *drinker* alig jelent valamit, hiszen ihat akármit, nem kell feltétlenül alkoholt kortyolgatnia (*coffee drinker, tea drinker*). A *drunk* és a *drunkard* már egyértelműen részeg, részeges, iszákos, mégpedig egy félreérthetetlenül rosszalló árnyalattal. Igen régi angol szó a *sot* (megvan ezeréves), de ma már igen ritkán használják, köznapi beszédben talán soha, régebbi, irodalmi vagy történelmi szövegben még inkább (például II. Szelim ottomán szultánnak [1566–1574] volt az angol neve *Selim the Sot*): az a fajta megrögzött iszákos, aki alig vagy soha nem józanodik ki. Ugyancsak eltűnően van a *dipsomaniac* és az *inebriate*, hacsak olykor nem tréfálkoznak vele; az első eredetileg megrögzött, idült alkoholista volt, a második viszont csak annyit jelent, hogy (most az egyszer) berúgott, alkoholos befolyásoltság állapotában van. Ha valaki *tipsy*, az ennél sokkal enyhébb, bocsánatos vétek: becsípett, enyhén kapatos (ilyenkor mondja elnéző nagylelkűséggel az angol, hogy hiszen csak *happy* vagy *merry* a lelkem). Más a *tippler*, aki nagy általánosságban iszik, nem veti meg az italt, de nem feltétlenül részeges, sőt inkább zugivó, kriptoalkoholista, aki suttyomban húzza meg az üveget és nyel le egy kortyot. Aztán ott van a *boozer*: alapszava a *booze*, ami leginkább *pia, gugyi, papramorgó* lenne magyarul, tehát végképp nem irodalmi vagy választékosabb köznyelvi szó, hanem sokkal inkább a szleng vagy zsargon része, akárcsak az amerikai *hooch*, csakhogy a *booze* jó régi angol szó, megvan amolyan négyszáz-ötszáz éves, és alkalmasint a holland kikötők csapszékeiből került az egykori angol matrózok, kereskedők, utasok nyelvébe. A *boozer* lefordítására hajlamos lennék egykori angyalföldi szavak között keresgélni, mint amilyen a *szeszcredenc, szeszszakán, szeszszivacs* és társai voltak. Egy *booze-up* olyasmi, mint egy magyar *beszivattyúzás, betankolás, betintázás*; egy *booze artist* vagy egy *booze hound* ugyanaz, mint egy *boozer*, tehát butykoskirály, de egy *booze bus* az ausztráliai rendőrségnek külön e célra berendezett mozgó szondázató állomása, ahol egy *drink-driver* nemcsak beleszuszoghat a kis készülékbe, amely ilyenkor rendszerint elpirosul, hanem esetleg vért is vehetnek tőle, mielőtt leadja a közegnek a slusszkulcsot. Viszont egyedül Új-Zélandon hallottam eddig azt, hogy *boozeroo*, ami vagy *betintázás*, vagy *kocsmahivatal, apák boltja*.

Az *alcoholic* holdudvara tehát igencsak tágas, pedig még legalább kéttucatnyi szóvirágot válogathatnánk itt össze. És ha az *alkoholista* jelentésű *alcoholic* egykor inkább csak orvosi műszó volt is, ma már gyakorta találkozunk vele a beszélt meg írott köznyelvben is; talán éppen orvostudományi eredete kölcsönöz neki egyfajta tárgyilagos semlegességet és mentességet az afféle előítéletektől, amelyek hozzátapadnak ahhoz, hogy *iszákos, boromissza, kocsmatöltelék* és egyebek. Hiszen angolul beszélünk *rehabilitated* vagy *reformed alcoholics*-ról is, tehát gyógyult alkoholistáról, aki már nem iszik. Ugyancsak a szó társadalmi pedigrijét mutatja egy érdekes újítás, amely alkalmasint két vagy három évtizedre tekinthet vissza (Ország László angol–magyar szótárának 1960-as és 1978-as kiadásában még nem szerepel, de az 1981-esben már igen), az újabban nem is ritkán hallható-olvasható *workaholic*, tehát a *munka megszállottja, munkabuzi, munkabolond*. Mi több, a közelmúltban egy napilapban felbukkant az is, hogy *chocoholic*, azaz csokoládébolond, csokifaló, aztán meg az, hogy *shopaholic* vagy *shoppaholic*, aki a bevásárlás megszállottjaként folyton az üzleteket rója (*shops, shopping*): ezek ugyanolyan analogikus szóalkotások, mint az *alcoholic* kaptafájára

húzott *workaholic*. A *chocoholic* és *shopaholic* ugyan inkább nyelvi viccnek hat, és lehet tiszavirág-életű kreáció, de hát végtére a *workaholic* is így kezdte pályafutását, és bizony újabb kiadású angolszótárakban már teljes polgárjogot kapott.

Tetszik látni, hogy mi mindent köszönhetünk az alkoholnak?

Aware kontra beware

Tulajdonképpen Szvetozárnak köszönhető, hogy ez a két szó belekerült a gyűjteményünkbe. Még pontosabban Szvetozár kutyájának, Efendinek.

Aware is, *beware* is ősrégi szó az angolban, és mint nyelvi régiségek oly sokszor, apránként kezdenek kiöregedni – az első még hagyján, de a második kétségtelenül. Azonnal szembetűnik, hogy a tövük azonos (*ware* használatos volt egykor a költői nyelvben, de mostanra már abból is kikopott; nagyjából azt jelentette, amit ma az *aware*). Világos az is, hogy előtte egy előtoldaléket viselnek, amely tucatnyi más angol szóval is társul: *aware* összevethető azzal, hogy *about*, *above*, *abreast*, *abroad*, *alight*, *alive*, *aside*, *atop* és rengeteg egyéb, a *beware* prefixuma pedig nyomban idézi azt, hogy *bedevil*, *befall*, *befit*, *before*, *behind*, *beneath*, *beside*, *between*, *bewitch* stb. Jelentésükben is van valami közös, noha összetévesztésük szarvas hiba; annyival is inkább, mert az *aware* még mindig sokkal tágabb körben használható egy származékával együtt (*awareness*), mígnem a *beware* kezd olyannyira elszigetelődni, mint mondjuk anyanyelvünkben a *dugába dőlt*. *Aware* jelenti azt, hogy *tisztában vagyok* valamivel, *tudatában vagyok*, *tudomásom van róla*, *tudok róla*, *értesültem* valamiről, és találunk még több más használható megfelelőt, ahogy a szövegösszefüggés megkívánja; az angol is kínál több rokon értelmű szót, mint például *I am aware* – *I know*, *I am conscious*, *cognizant*, *mindful*, *alert to*, *awake to*, *informed*, *in the know* és egyebek. A régiségben jelentette azt is, hogy *elővigyázatos*, *óvatos*, *körültekintő*, de ez mind a múlté, a mai angolban már nem létezik, ellentétben átvezet a *beware* megvizsgálásához. Ez a szegény öreg szó elérte a csaknem teljes elszigetelődéssel paralízisét: ma már csak felszólító módban vagy főnévi igenévként kövülten leljük fel alig több mint fél tucat kötött szó szerkezetben, azzal a jelentéssel, hogy *óvakodik*, *őrizkedik*, *vigyáz*, *tart* valamitől. Az élő beszédben alig vagy éppen soha nem találkozunk vele, se szóban, se írásban, ellenben néha rábukkanunk olyan feliratra, táblára, mint például *BEWARE OF THE TRAINS* (vasútállomáson, vasúti átjárónál), tehát *VIGYÁZZ, HA JÖN A VONAT*. Valahol Londonban láttam egyszer azt, hogy *BEWARE OF PICKPOCKETS*, magyarul *ÓVAKODJUNK A ZSEBTOLVAJOKTÓL*. Julius Caesarnak ajánlották egyszer, hogy *Beware the Ides of March*, amit a nagy ember nem vett komolyan, pedig érdemes lett volna. Azt is ritkán látja már a gyalogszerrel közlekedő egy-egy utcai bejáratra, kapura kiszögezve, hogy *BEWARE OF THE DOG*, aminek magyar megfelelője az, hogy *VIGYÁZAT, HARAPÓS KUTYA!*

Ezzel kapcsolatos Szvetozár története. Szomszédom közel negyvenévnnyi ausztráliai tartózkodása során fölszedett valamit angolul, hiszen ez óhatatlan, de soha nem törte magát különösebben. Szvetozár ugyanis az elvek embere, aki azt mondja, hogy szülővárosában, Nišben nem beszélték ezt a nyelvet, márpedig amit ott nem beszéltek, azt nem is érdemes beszélni, tehát megtanulni sem. Hogy olykor szükségünk lehet erre a nyelvre, az őt hidegen hagyja. Pár éve Szvetozár néhány betörés után úgy döntött, hogy házőrző ebre van szüksége, és beszerzett egy hatalmas anatóliai karabas

kutyát, a borjú nagyságú Efendit. Az állat látványa rendszerint elegendő ahhoz, hogy a gazda legtöbb látogatója elálljon a bekukkantástól, és csak telefonon értekezzen Efendi gazdájával. A kerületi gyepmester viszont közölte az eb tulajdonosával, hogy köteles kapujára kiírni valami figyelmeztetést, mondjuk, hogy *A KUTYA HARAP*, vagy ilyesmi. A legegyszerűbb megoldás nyilván az ilyenkor, hogy *BEWARE OF THE DOG*. Ilyen feliratú táblát lehet is kapni pár dollárért, azután már csak négy szög kell. Szvetozár szótárában azonban a *beware* nem szerepelt; azt viszont alkalmasint hallotta vagy látta már, hogy *aware*, meg azt is, hogy *to be (or not to be)*, elmélkedik Hamlet). Ebből keletkezett aztán az az elmés figyelmeztetés, amit a háziúr szép nagy verébfej betűkkel rápingált a kiskapura: *BE AWARE OF DOG*. Ez ugyan angolul egy kicsit döcögős, de üsse kő, és különben is. Niš városában nem így mondják, akkor meg minek kell kákán is csomót keresni.

Jegyzetek

Az alábbiakban jegyzetekkel egészítjük ki Vászolyi Erik szövegét. Elsősorban a magyar olvasók számára elérhető szakirodalomra hívjuk fel a figyelmet; esetenként hivatkozunk arra a szélesebb nyelvészeti összefüggésre, amely az elsődlegesen gyakorlatias jellegű szövegben érintett kérdések, problémák mélyebb megértését szolgálhatja (itt aztán persze lehetnek ellentétes felfogások is). Természetesen semmiféleképpen sem akarunk a szerző elé tolakodni, célunk csupán az, hogy az ő szándékait segítően szolgáljuk.

Ad act, action

Megemlítjük Tótfalusi István hatalmas anyagot felölelő munkáját (Tótfalusi 2009), melyben természetesen szerepel egy „AGERE, ACTUM ’üz, hajt, cselekszik’ (latin)” fejezet (13–15). Kiegészíthető a német *Aktie* ’részvény’ szóval, mely a magyar *rt.*-nek megfelelő *AG-t (Aktiengesellschaft)* tartalmazó számos német cégnév miatt nálunk is ismert. *Részvény* angol megjelölése nem ide tartozik: brit angolul *share*, amerikaiul *stock*.

Abban a reményben, hogy egyetlen Olvasó sem tekinti *ex cathedra* kijelentésnek (a kiadó pedig támadásnak), megemlítem itt és Vászolyi némely további példájánál az *Első magyar sznobszótárt* (Cserháthalápy Halápy 2012, alcíme: Nélkülözhetetlen segédkönyv mindazok számára, akik magyar szavaink helyett beszédjükben, írásukban idegen szókat kívánnak használni). Ebben *izgő-mozgó, nyughatatlan* vagy más címszó nem található, csak *nyugtalan*, ennek viszont idegen megfelelőjeként csak *nervózus, hektikus, neurotikus* szerepel, *hiperaktív* nem. Ez a szó, illetve fogalom pedig sajnálatosan aktuális – az amerikai módra betűszóként használatos BTM-mel (beilleszkedési és tanulási magatartászavar) együtt. Ez utóbbi valószínűleg az *Attention Deficit (Hyperactivity) Disorder = AD(H)D* magyarra ültetése (vagy egy hasonló megnevezése). Természetesen ezekben az esetekben sem annyira a sznob viselkedés, hanem inkább a betegségjelleg elismerését szolgálja az idegen vagy az idegen mintájú és logikájú megnevezés.

Ad address és title, adresszál és titulál

Az *Első magyar sznobszótár*ban „címez”-nél *adresszál* és *titulál* is szerepel. Ez a könyv csak a magyar mellé állít idegen szavakat, és egyáltalán nem foglalkozik azzal, miben különbözik a kiindulásul felvett és a helyette sznobok számára kínált idegen szó jelentése, stílusértéke, használati köre (ezen néha nyelvtant is kell érteni!). Ezért úgy gondolom, minden egészséges nyelvérzékű magyar emberre rábízható, hogy megválaszolja a kérdést: *adresszál* és *titulál* valóban csak a „sznobnak lenni vágyás” (nem merek „sznob attitűdöt” írni) tekintetében különbözik-e a *címeztől*. A válasz a szótár több száz példájára is érvényes lesz.

(Egy idézettel szeretnék hozzászólni a sznobszótárban szerintem teljesen egyoldalúan bemutatott kérdéshez, mégpedig Kurt Tucholsky (1973: 119) *A gripsholmi kastély* című – nyelvészek számára különösen ajánlható! – regényéből: „Ez már több mint tünet [ez a helyes fordítás, nem az eredetiben szereplő *jel*] – ez szimptóma!”)

A szerző nem említi a szemléletes magyar *címkórság* angol megfelelőit: a szintén szemléletes *title-huntingot* (*address-hunting* vagy durva interferenciás hiba volna, vagy ’eltűnt postacím keresése’), illetve a sokféle mást is magába foglaló *snoberyt*.

Az érdekesség kedvéért megemlítjük, hogy a ma már nyelvi (igeragozásban és névmáshasználatban) angol mintára teljesen homogenizált svédben a ’letegez, tegeződést javasol’, tehát a formálisról az informálisra való áttérés jelentésű kifejezés így van: *lägga bort titlarna*, szó szerint ’félretenni a címeket’. Ennek az az oka, hogy azelőtt (és ez nem jelent egy fél évszázadnál többet!) a formális megszólítás harmadik személyű volt, és – tényleges vagy „megajánlott” – címekhez kapcsolódott (az anekdota szerint ismeretlen útitársak „útitárs úr”-nak szólították egymást), éppen úgy, mint nálunk (nagyraest még ma is): „tanár úr” vagy „szerkesztő úr”, esetleg határozott névelővel és az igét harmadik személyben ragozva. A „szerkesztő úr” természetesen nem okvetlenül volt ténylegesen újságíróként alkalmazásban; Bécsből való anekdoták tömege szól például arról, hogy a titulusokat a kávéházi pincérek az elvárt borralaló nagyságához mérten osztogatták!

Ad title

Ebből a szóból lett a például a spanyolban és a portugálban használatos diakritikus jel, valamint a lexikográfiában alkalmazott tipográfiai jel (˘, illetve ~) tilde neve. Egy sajnos mára szinte elfeledett nagyon hasznos kis segédkönyvben (Tótfalusi István: *Nyelvi vademecum*, 1994) szerepel a diakritikus jelek között tilde is. Hivatkozunk egy másik kiváló, kevesebb, de mélyebb szócikket tartalmazó kislexikonra is, a Tolcsvai Nagy Gábor szerkesztette *Nyelvi fogalmak kisszótárára* (a szócikkeket Kugler Nóra és a szerkesztő írta) (Tolcsvai Nagy 2000). Ebben is szerepel tilde, de – a kötetre jellemzően – etimológia nélkül. A sokféle egyéb jel közül csak „virgula” szerepel még szócikként a kötetben.

Ad alcoholic (és általában alkohol)

(Forrás nélkül) szokás idézni Jókai Mórt, aki vagy 300 „ittas” jelentésű magyar szót gyűjtött össze. Ez megerősíti azt az onomasziológiai (a megjelölendő dolgokból kiinduló) sejtést, hogy a nyelv a jelölt fogalom fontosságának megfelelően tükrözi az életet. Akit érdekel a téma, jól szórakozik, ha az egyes alkoholos italok nevének eredetéről tájékozódik (németül olvasók ezt kényelmesen megtehetik Franz Harden *Wer-*

den und Wandern unserer Wörter. Etymologische Plaudereien című könyvének segítségével (1911), mely *Táplálékok és élvezeti cikkek* című fejezetében „töményen” tárgyalja az ide tartozó italokat jelölő szavakat (furcsa módon az egyébként igen széles jelentéstartományú *spiritusz* nélkül). A magyar vizsgálódónak persze a figyelmét ki kell terjesztenie még legalább a *szesz*, a *pia*, a *pálinka* és az *ürmös* szavakra is. Talán a legnagyobb meglepetést az okozza, hogy az alkohol eredetileg nem is volt ital, hanem a finomra őrölt antimonporból készült, szépezési célokat szolgáló szemfestéket jelölte; ebből alakult ki a ’legfinomabbja, esszenciája’, majd a ’borból készült párlat’ (*spiritus vini*) jelentés.

Ad -aholic

Alcoholic > -aholic csonkolásnak tűnik ugyan, de tulajdonképpen nem az, hiszen az arab *alkohol* szó *al*-ja hozzátapadt névelő (mint az egyszeri alkoholista mentegetőzésében, hogy ő tulajdonképpen nem nagy ivó, hiszen csak a-val kezdődő italokat fogyaszt, de aztán kiderül, hogy ezek „asör”, „abor” és „apálinka”). Ez az *al* névelő szerepel az *algebra*, *alkímia*, *alkóv*, *almanach* köznevekben (rejtetten *admirál[is]*/ban) is, és a *Gibraltár*, *Alhambra* helynevekben. Hasonló módon néhány románból átvett főnév a magyarban a végartikulusával együtt honosodott meg (a példák nem köznyelvi: *drákuly*, *szuroly*, *alakor*, lásd Bárczi 1958: 122).

A „chinook zsargon” nevű – típusát tekintve egyedülállóan érdekes, mert angol–francia lexikájú, de csinuk indián nyelvtanú – indián–angol–francia keveréknyelvben a főnevek nagy része francia eredetű, így könnyen megmagyarázható, miért kezdődnek ezek mind *l*-lel (mint a magyarban régebben használt tréfás megjelölésben: „nagy volt közöttük a lamúr”).

Nem ritka a fordított folyamat: az idegen szó elején álló hang/szótag tűnik névelőnek, mely a magyarban aztán „természetesen” elmarad, lásd görög *apotheke* > *patika*; *bodega* és *butik*. Ezek persze nem a magyarhoz való idomítás eredményei, hiszen ugyanabból a görög szóból ugyan, de a spanyolon, illetve a francián át német közvetítéssel kerültek hozzánk, így csonkolásuknál alighanem prozódiai, hangsúlyokok játszottak közre. (*Budi* germán eredetű szó lévén nem ide tartozik.) Ilyen példa még: görög (*h*)*eremitész* > *remete*. Ennek a jelenségnek a neve: aferézis.

A magyar *szombat* szláv eredetije *szubbota* volt, de ezt az -a-t birtokos személyjelnek vélték az átvevők (mint például *húsvét szombat[j]a*), és ezért elhagyták. Ennek a fordítottja történt – mint felülmúlhatatlan könyvében (*Magyar szavak története. Közérdekű magyar szófejtések gyűjteménye*, 1924; sajnos teljesen elfogyott hasonló kiadása, 2001) Horger Antal kifejti – a *gége*, *zúza* stb., valamint az *anya/apa* szavak esetében, ahol az egykori birtokos személyjel vált a tő részévé (de például az *anya/apa* toldalékolásakor a tő megállapításánál máig tetten érhető ez az előtörténet). (Idetartozik a *csárda* és a *kapa* etimológiája is, hiszen ezek szláv szavaknak az átvevő magyarok által tévesen kikövetkeztetett tövei.)

A további használat érdekében történő csonkolás természetes folyamat a keresztnévek (néha vezetéknevek) becézéséhez vagy gyermeknyelvi (és infantilis felnőtt reklámanyelvi) alakjához szükséges tövek létrehozásakor: *Ferenc* > *Fer-(kó/i/csi)*; *uborka* > *ub-i* stb. Idetartozik a nyelvújítók német mintára kedvelt igecsonkolása is, például *nyugdíj*, *fekhely* stb.

Néha ennél is furcsább csonkolásra kerül sor: a *busz* eredete „kész regény”, hiszen legelső változatában (omnibus = omn + ibus ’mindenkinek’) egy latin esetrag egy része (!) önállósult; de a fő kérdés persze az, hogy a francia bérkocsihoz egyáltalán hogyan kapcsolódhatott egy latin ragozott főnév. A történet röviden a következő (forrásom a meglepő módon eredetileg magyar anyanyelvű Adolf Josef Storfernek Kosztolányi [1935] által nagyra tartott *Wörter und ihre Schicksale* című nagyszerű munkája, 1935). 1825-ben nyilvános bérkocsivonalat alapítottak, mely a Nantes melletti Richebourg fürdőhelyet kötötte össze Nantes-tal, és a nantes-i végállomás egy Omnès nevű fűszerész boltja előtt volt. „Vagy maga Omnès úr tudott ilyen jól latinul, vagy mások figyelmeztették arra, hogy omnes latinul ’mindenki’-t jelent, mindenesetre a bolt ajtaja fölött ez a felirat függött: OMNES OMNIBUS, ami tetszés szerint felfogható egy »Mindenki mindenkiért« jelmondatként vagy pedig egy olyan reklámszöveggént, mely szerint Omnès úr üzletében mindenféle árut megtalál minden vásárló. A boltról átragadt az omnibus név az előle induló gyorskocsikra” (270). Angliában – ahol melleleg *omnibus* egy sor rokon jelentést fölvelt (például ’gyűjteményes kötet’, ’mindenféle munkára alkalmazott kiegészítő pincér’, hasonlóan aztán a franciában ’utcalány’) – lerövidült a szó *busra*, és innen nem volt megállás: *autóbusz*, *trolibusz*, *vízibusz* (és persze a tréfás magyar *lábbusz*).

Egy korunkból való példa az (egyébként ismeretlen eredetű, de vélhetőleg tőszó) *Európából* lett *euro-* előtag (*euro* + *szkeptikus*, *euro* + *atlanti* stb.) és az önálló *euró*. Bár önkényes lerövidítés történt, az *euro(-)* csonk hasonlít az etimologikus *o-*-t tartalmazó, szabályos *geo-*, *bio-* stb. alakokhoz, valamint az ősi indoeurópai *-o-* interfixummal alkotott olyan összetételek előtagjához, mint amilyen például a *Tractatus theologico-politicus* (Spinoza) és a *Tractatus logico-philosophicus* (Wittgenstein) címekben szerepel. A két egymás melletti magánhangzó nehéz kiejtése lehetett az oka annak (lásd az etimológiának fittyet hányó, megkönnyített [mete(o)rológia] ejtést), hogy *Eurázsia* lett. Hasonló okokból torzult el az utótag a nem valami jól sikerült *paralimpia* esetében, holott az *euroatlanti* mintájára nehézség nélkül kimondható volna a fontos ősi intézmény nevét megőrző *paraolimpia* is. (Az ausztrál bennszülöttek angol nevének csonkolása is hasonló módon zajlott: *aborigine* > *abo*.) Vagyis a kiejtési és a morfológiai szempontok hol egymást erősítik, hol egymás ellen (és a hagyomány elve ellen is) hatnak.

A *workaholic* típusú csonkolásos összetétel (ami később már képzésnek is tekinthető) számtalan példája közül először három olyat említünk, melyek az angol nyelvterületről valók, és melyeket magyar nyelvészek elemeztek.

Az első a *-rama*, melynek létrejöttét és elterjedését Lotz János tárgyalja *A -rama képző az amerikai angol nyelvben* című tanulmányában (1976). A születésnap 1952. szeptember 30., a névadó a *cinerama*, a szélesvásznú film volt (néhány korábbi, kevésbé elterjedt szóalkotás után). A Lotz által elemzett leszármazottak csak Amerikában ismertek: *liquorama*, *audiorama*, *colorama*, *motorama* stb. Lotz megemlíti még a *marathon* sémájára készült, nálunk ugyancsak ismeretlen *talkathlon*, *speechathlon*, *smokeathlon*, *telethon* szavakat is.

A másik példa egy szintén külföldre került nagy magyar nyelvész, Décsy Gyula munkája. Décsy egész könyvet szentelt a hamburgernek és nevének, valamint a névből lett utótagnak/képzőnek (1984). Mint mindnyájan tapasztaljuk, mára már szinte felsorolhatatlanul sok étel viseli nevében – nálunk is – a rossz tagolással (*Hamburg+er* helyett *ham+burger*) keletkezett *-burger* utótagot.

A harmadik példa feldolgozója Ország László, aki a *Még egy makaronikus toldalékról* című cikkével (1974) Implom József *Két makaronikus toldalék* című tanulmányához csatlakozik (1971). Ez a két toldalék az *-ia* főnévképző és az *-ice* módhatározórag. Az Ország által tárgyalt „csonkösszetételek” vagy „egybeolvasztások” (az angol *blend* magyar megfelelője ez a két műszó) a *hotel* mintájára keletkezett, nálunk is közismert *motel*, valamint az itt nem ismert *bo(a)tel*, *flo(a)tel* és *aquatel* (különbélező szállodák) és még pár változat.

Lotz új képzőről (az eredetiben suffixról), Implom József és Ország László makaronikus toldalékról beszél.

A workaholic típusú szóvegyítés és az ennek révén önállósult új képző rendkívül népszerű szóalkotási eszköznek bizonyult, és nem csak angol nyelvterületen: ilyen módon tetszés szerint lehet szaporítani az új szavak számát. Csak röviden utalok a már említett *apotékából* keletkezett *-téka* utótagra: *bibliotéka*, *fonotéka*, *vinotéka*, *diszkotéka*; utóbbinak később az első tagja önállósult. (Téka önállóan is használatos, lásd Teleki Téka.) A *mini-* előtag kettős eredetű (tudniillik forrása lehet mind *minimális*, mind *miniatúra*, melynek eredeti jelentése ’piros miniumos festékkel díszített kezdőbetű’), karrierje – legalábbis kezdetben – nyelvészek helytelenítését váltotta ki (lásd Bakos 1969 és Kovalovszky 1969).

Végül még egy, összetettsége miatt minden nyelvész érdeklődésére számot tartó (és a szakirodalmi tárgyalását szemlélve akár „állatorvosi lónak” is tekinthető) példa az ismét Amerikához kötődő *bikini*.

Az első kérdés természetesen az, *konkrétan* hogyan lett itt egy földrajzi névből köznévi (ami persze közismert folyamat, hiszen csak kolbásznemükből jó néhány őrzi városát nevével). A TESz.-ben nem szerepel a szócikk; az ennek alapján készült *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete* (Zaicz 2006) szerepelteti ugyan a címszót, de a történetről semmitmondóan nyilatkozik: „Bikini szigetének, a Marshall-szigetek egyikének nevét őrzi”. Egy egyébként nagyon érdekes, nyelvi-nyelvtudományi ismereteket jól terjesztő könyv, *A magyar szó regénye* nyilvánvalóan „hasal”: „napjaink merészen kis terjedelmű női fürdőruhája, a *bikini* szintén földrajzi tulajdonnévből származik: a csendes-óceáni Bikini-szigetek hölgyeinek könnyű viseletéről kapta nevét” (Szilágyi 1972: 110). Kiss Lajos klasszikusa, a *Földrajzi nevek etimológiai szótára* (1978, 1988) általánosan fogalmaz: „1946-ban végzett amerikai atomrobbantások következtében a szigetek nevét az atombombával asszociálták, s rajta keresztül mindazzal, ami elképesztőnek, rendkívülinek, kolosszálisnak számít, ami szinte atombombaként hat. Ez magyarázza a ’merész szabású kétrészes női fürdőruha’ jelentésű *bikini* köznévi létrejöttét”. A joggal híres német Kluge-szótár (én az 1883 óta folyamatosan aktualizálva megjelenő szótár 2002-es, 24. kiadását használom) végre már konkrétumokkal is szolgál: az atomkísérlet és az újfajta fürdőruha reklámjának (aligha véletlen) időbeli egybeesésére helyezi a hangsúlyt, hiszen négy nappal a kísérlet után mutatták be a nyilvánosságnak az új fürdőruhát, és a „promóció” során tudatosan adták neki ezt a nevet.

A második kérdés a szó további sorsa. Amikor a fejlődés következő fokán az egy- (tulajdonképpen fél-)részes fürdőruha is megjelent, a klasszikus műveltség szellemében gyanútlanul belelálták a latint a *bikini* szóba (persze az is könnyen lehet, hogy nyelvészeti tréfának szánták a *monokini* megjelölést), mintha csak a latin *bi(s)-* előtag

szerepelne benne, mint a *bifokális*, *bilaterális*, *bilingvis*, *bigámista* szavakban (a *bigott* nyilvánvalóan nem latin eredetű). Természetesen erről szó sincs: Kiss Lajos szerint Bikini egy tisztázatlan etimológiájú indonéz-melanéz szó. Mivel további változatok nem lehetségesek, ezek számneves megjelölésére sem volt szükség – így aztán nem alakult ki nagyobb szócsalád.

A Zaicz Gábor szerkesztette *Etimológiai szótár* nívuma (legalábbis belföldön), hogy toldalékokat is elemez (pontosan 275-öt), de mivel csak magyarokat, így a *-ráma*, *-tel*, *-burger*, *-téka*, *mini-* vagy *-kini* természetesen nem szerepel benne; a képző irányában haladó és nagyon népszerű magyar utótagok pedig, mint például *-király*, *-tündér*, természetesen még nem kerültek bele ebbe a törzsanyagba.

Emlékezetes a híres *Wörter und Sachen* című folyóirat és vizsgálódási irány, sőt mozgalom. Onomasziológia („hogyan nevezik?”) és szemasziológia („mit neveznek így?”) egymásra hatásának tanulságos példája a nevezetes fürdőruhák csendes-óceáni → amerikai → globális megnevezésének története (mely kiegészül azzal, ahogy a *monokini* szó megalkotásában a már-már leírt latinus műveltség sajátosan életjelet mutat).

Ad aware kontra beware

• Ad Szvetozár és Efendi

Valószínűleg fölösleges, mégis felhívjuk az Olvasó figyelmét e két név hangulatára. (Ha Vászolyi találta volna ki őket, gratulációt érdemelne érte!) A *Szvetozár* keresztnevű ismert a magyar történelemből Miletics Szvetozár (1824–1901), a kacskaringós pályájú szerb író és politikus (egy időben a magyar parlament képviselője) révén, *efendi* pedig magyar kontextusban szintén jól ismert török megszólító forma (valóban megszólító eset, eredetileg vokatívusz volt az újjörögben).

• Ad Beware of the dog

Érdekes, hogy a biztos klasszikus műveltségű szerző itt nem említette – pedagógiai céllal egy a latinnal már eléggé hadilábon álló közönség számára – a híres latin feliratot: *Cave canem*. Az élet így hozta: egy ausztráliai magyar az óhazai magyar olvasóknak az angol nyelv kapcsán azt beszéli el, hogy egy ausztráliai szerb rossz angolsággal ugyanúgy figyelmeztet – török nevű – kutyájára, mint máig fennmaradt „klasszikus” latin feliratában a néhai római kutyatulajdonos.

IRODALOM*

Bakos József (1969): Egy nyelvi járvány. *Magyar Nyelvőr* 93/2, 214–219.

Bárczi Géza (1958): *A magyar szókinccs eredete*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Cserhátalápy Halápy Gábor (2012): *Első magyar sznobszótár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Décsy, Gyula (1984): *Hamburger for America and the world. A handbook of the transworld hamburger culture*. Bloomington: Indiana University Press.

* Terts István kérésére ebben az irodalomjegyzékben a külföldi (vagy külföldön publikáló magyar) szerzők keresztnevét is kiírjuk. – *A szerk.*

- Harden, Franz (1911): *Werden und Wandern unserer Wörter. Etymologische Plaudereien.* (4., bővített és javított kiadás.) Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Horger Antal (1924): *Magyar szavak története. Közérdekű magyar szófejtések gyűjteménye.* Budapest: Kókai Lajos; hasonmás kiadás (2001): Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Implom József (1971): Két makaronikus toldalék. *Magyar Nyelvőr* 95/1, 112–115.
- Kiss Lajos (1978): *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* Budapest: Akadémiai Kiadó. (Javítva és bővítve 1988.)
- Kluge, Friedrich (1883): *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.* Strassburg: Trübner; (24. kiadás [2002]: Berlin: Walter de Gruyter.
- Kosztolányi Dezső: Szavak és sorsuk. *Pesti Hírlap*, 1935. szeptember 29. (Kosztolányi Dezső: *Nyelv és lélek* minden kiadásában megtalálható, például Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1971.)
- Kovalovszky Miklós (1969): A *mini* divatjáról. *Magyar Nyelvőr* 93/2, 219–223.
- Lotz János (1976): A *-rama* képző az amerikai angol nyelvben. In: Lotz János – Szépe György (szerk.): *Szonettkoszorú a nyelvről.* Budapest: Gondolat Kiadó, 317–319.
- Ország László (1974): Még egy makaronikus toldalékról. *Magyar Nyelvőr* 98/1, 100–102.
- Storfer, Adolf Josef (1935): *Wörter und ihre Schicksale.* Berlin/Zürich: Atlantis. (2. kiadás: 2000, Berlin: Verlag Vorwerk 8.)
- Szilágyi Ferenc (1972): *A magyar szó regénye.* Budapest: Tankönyvkiadó.
- TESz. = Benkő Loránd (1967–1984, főszerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára.* I–IV. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor (2000, szerk.): *Nyelvi fogalmak kisszótára.* Budapest: Korona Kiadó.
- Tótfalusi István (1994): *Nyelvi vademecum.* Budapest: Móra Könyvkiadó.
- (2009): *Klasszikus szócsaládfák. Nyelvünk görög és latin eredetű szavai.* Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Tucholsky, Kurt (1973): *A gripsholmi kastély.* Budapest: Magyar Helikon.
- Zaicz Gábor (2006, szerk.): *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete.* Budapest: Tinta Könyvkiadó.